

مقایسه کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بومی و غیربومی دانشگاههای صنعتی (مطالعه موردی: دانشگاههای صنعتی دولتی واقع در شهر تهران)

رضا مهدی^۱

چکیده: در این مطالعه، منظور از کیفیت زندگی تحصیلی ابراز رضایت کلی دانشجویان جامعه هدف از کلیت زندگی دانشگاهی است. بر اساس نظریه تسری این کیفیت و رضایت، تحت تأثیر بخشهای مختلف زندگی دانشجویان است. هدف این پژوهش، مقایسه کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بومی و غیربومی دانشگاههای صنعتی دولتی مستقر در شهر تهران به روش پیمایش است. جامعه آماری این پژوهش، دانشجویان مقطع کارشناسی هستند که ۲۱۴ نمونه به صورت تصادفی انتخاب و دادهها با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته گردآوری شده است. برای تعیین روایی پرسشنامه از پرسشهای آزمون شده در پژوهشهای مشابه و آرای ۵ متخصص استفاده شده است. پایایی پرسشنامه با استفاده از شاخص آلفای کرونباخ از طریق پیش آزمون ۱۵ نمونه در حد ۰/۸۶ تأیید شده است. برای تحلیل دادهها از نرم افزار SPSS و آزمونهای آماری T استفاده شده است. کیفیت زندگی دانشجویان به طور معناداری کمتر از حد متوسط و کیفیت زندگی دانشجویان غیربومی به طور معناداری بالاتر از کیفیت زندگی دانشجویان بومی ارزیابی شده است. پایین بودن کیفیت زندگی دانشجویان، نشانه‌ای از ضعف سیاستهای گذشته و مسئله کیفیت در آموزش عالی است. دانشجوی یکی از ذینفعان کلیدی نظام آموزش عالی است و پایین بودن کیفیت زندگی تحصیلی او می تواند نقطه آغازی بر انحراف از رسالت، آرمانها و راهبردهای توسعه آموزش عالی و یادگیری باشد. با استناد به این مطالعه، باید کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان فنی - مهندسی به مثابه یک معیار اساسی در تصمیم‌گیریهای آموزش عالی، با ابتکارات خاصی افزایش یابد. در چارچوب مسئله عمومی کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان، هر دانشگاه می‌تواند بر اساس امکانات، مأموریتها و تدابیر خاص، سطح رضایت دانشجویان و کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بومی و غیر بومی خود را ارتقا دهد.

واژه‌های کلیدی: آموزش عالی، آموزش مهندسی، کیفیت زندگی تحصیلی، دانشجوی بومی.

۱. استاد گروه آینده‌پژوهی پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تهران، ایران. iamahdi@yahoo.com

(دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۲/۲۰)

(پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۳/۲۶)

DOI: 10.22047/ijee.2016.31966

۱. مقدمه

موضوع «کیفیت زندگی»^۱ از دهه ۱۹۹۰ در مبانی و ادبیات نظری توسعه، اهمیت فوق‌العاده‌ای یافته و مبنای تمایز و دسته‌بندی‌های نوین جوامع و کشورها شده است. شاخصهای توسعه انسانی، استانداردهای زندگی و مصرف، که در سه دهه اخیر تحولی در ادبیات توسعه از حیث اهداف و چشم‌انداز به وجود آورده‌اند، همگی به نوعی با موضوع کیفیت زندگی مرتبط هستند. در این میان، برخی از شاخصهای کیفی و انسانی توسعه نظیر خوشبختی، آزادی، رضایت از زندگی و احساس امنیت مورد تأکید قرار گرفته‌اند (عنبری، ۱۳۸۹). امروزه، توجه به مفهوم کیفیت زندگی در مراکز علمی، دانشگاهی و سیاست‌گذاری در حال گسترش است و این مفهوم در بسیاری از حوزه‌های اقتصاد، علوم اجتماعی، سلامت، بهداشت مورد استفاده قرار می‌گیرد. کیفیت زندگی در قالب واژه علمی، مفهومی برای بررسی چگونگی تأمین نیازهای انسانی و نیز معیاری برای درک رضایت افراد، اقشار و گروهها از ابعاد مختلف زندگی است.

کیفیت زندگی مفهوم پیچیده‌ای متشکل از ابعاد عینی و ذهنی^۲ است که چندبُعدی بودن، ذهنی بودن و پویایی از ویژگیهای اصلی آن است (مؤذن و علیزاده اقدم، ۱۳۹۱). در یک منظر کلان، سه بُعد اساسی کیفیت زندگی مربوط به سلامت جسمانی، روانی و اجتماعی است. بُعد جسمانی، عملکرد کامل بدن و دریافت فرد از تواناییهای خود است. بُعد روانی هم حالت توازن و سازگاری فرد با خود و دیگران است و بُعد اجتماعی به توانایی فرد در برقراری ارتباط با اعضای خانواده، همسایگان و سایر اقشار و گروههای اجتماعی مرتبط است (سلطانی و همکاران، ۱۳۸۹). رایج‌ترین اصطلاحی که بر کیفیت زندگی اشاره دارد مفهوم بهزیستی^۳ و نحوه نگرش مردم به زندگی است (Cha, 2003). سازمان جهانی بهداشت، کیفیت زندگی را ارزیابی و ادراک افراد از وضعیت زندگی خود را تحت تأثیر نظام فرهنگی و ارزشی موقعیت زندگی فرد می‌داند. در واقع، اهداف، انتظارات، معیارها و خواسته‌های فرد به میزان وسیعی بر وضعیت جسمانی، روانی، میزان استقلال، روابط اجتماعی و اعتقادات او تأثیرگذار است (میرکانی، ۲۰۰۱).

تلاش برای ارتقای کیفیت زندگی، نقش چشمگیری در سلامت زندگی فردی و اجتماعی افراد دارد (Cynthia, 2008). موضوع کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان^۴، یکی از عوامل تعیین‌کننده در نظامهای دانشگاهی رقابتی است. با توجه به جامعیت کیفیت، تصور کیفیت آموزش عالی بدون کیفیت زندگی تحصیلی تصور ناقصی است. کیفیت زندگی تحصیلی، تأثیر بسزایی در یادگیری و افزایش دانش علمی و موفقیت‌های تحصیلی دانشجویان دارد. در زندگی تحصیلی (دانشگاهی) تمام عوامل و

-
1. Quality of Life
  2. Objective & Subjective
  3. Well-being
  4. Quality of College Life of Students

متغیرهای مؤثر بر زندگی دانشجویان در طول سالهای تحصیل و حضور در دانشگاه به‌عنوان اجزای تشکیل‌دهنده کیفیت زندگی دانشجویی مدنظر است. کیفیت زندگی دانشجویان با تمرکز بر زندگی تحصیلی ابعاد متعددی نظیر آموزشی، جسمی، روانی، رفتاری، پژوهشی، فرهنگی - اجتماعی، رفاهی، تفریحی، اقتصادی و آینده‌نگری رشد فردی دارد (Yu & Dean, 2001). بر اساس پژوهشهای انجام‌شده نظیر بنجامین^۱ (۱۹۹۴)، سیرجی^۲ و همکاران (۲۰۰۰ و ۲۰۱۰) و صادقی (۱۳۹۲) میزان رضایت دانشجویان از کیفیت زندگی، تأثیر زیادی در کیفیت یادگیری دارد و در مجموع، موجب ارتقای کیفیت نظام آموزش عالی می‌شود. به‌علاوه، نتایج برخی پژوهشها نشان می‌دهد که بومی بودن یا غیر بومی بودن هم در سطح رضایت دانشجویان از زندگی و کیفیت زندگی دانشگاهی مؤثر است (سلطانی و همکاران، ۱۳۸۹).

سطح رضایت و کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان، به‌عنوان جوانان مستعد و منتخب و آینده‌سازان جامعه، تأثیر بسزایی در یادگیری، دانش‌افزایی، جامعه‌پذیری و موفقیت‌های تحصیلی آنها دارد. همچنین، در آموزش عالی ایران سیاست بومی‌گزینی دانشجویان به‌مراتبی در حال اجراست. یکی از اهداف سیاست بومی‌گزینی، تأمین رضایت از زندگی و به‌تبع آن، ارتقای کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان غیربومی است. همچنین، در سالهای اخیر سیاست بین‌المللی کردن آموزش عالی مورد توجه سیاست‌گذاران نظام آموزش عالی است که در موفقیت این سیاست، کیفیت زندگی تحصیلی و امکان رقابت با نظامهای آموزش عالی جهان جایگاه ویژه‌ای دارد. همچنین، کیفیت یکی از مسائل اساسی آموزش عالی ایران است که عوامل متعددی در ارتقای آن مؤثرند (یمینی، ۱۳۹۱). اگرچه با هر رویکردی قطعاً دانشجویان در محور کیفیت آموزش عالی است. با توجه به تأثیرات کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان در پیشرفت علمی و یادگیری آنها (صادقی، ۱۳۹۲ و Benjamin, 1994) و اثرات بومی یا غیربومی بودن دانشجویان در کیفیت زندگی تحصیلی (سلطانی و همکاران، ۱۳۸۹) اطلاع از کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بومی و غیربومی و توسعه راهکارهای ارتقای کیفیت زندگی دانشجویان یک ضرورت مهم در نظام آموزش عالی است (مکوندی و زمانی، ۱۳۹۰). این پژوهش با هدف مقایسه کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بومی و غیربومی دوره‌های کارشناسی دانشگاههای صنعتی دولتی واقع در شهر تهران به روش پیمایش انجام شده است. پرسش اصلی این پژوهش این است که کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بومی و غیربومی دانشگاههای صنعتی دولتی واقع در شهر تهران چگونه است؟ پرسشهای فرعی پژوهش این است که کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بومی و غیربومی به تفکیک هریک از مؤلفه‌های سازنده کیفیت زندگی تحصیلی چه تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند؟

-
1. Benjamin
  2. Sirgy

۲. چارچوب نظری پژوهش

بررسیها نشان می‌دهد مطالعات و پژوهش‌های متعددی در زمینه اندازه‌گیری عوامل و ماهیت رضایت دانشجویان از دانشگاه و اجزای آن انجام شده است (صادقی، ۱۳۹۲). تورستن^۱ و همکاران (۲۰۱۰)، مهمترین عامل رضایتمندی دانشجویان را محیط یادگیری و فضای نظام دانشگاهی عنوان کرده‌اند. مطالعات آلدريج و راولی^۲ (۱۹۹۸) در انگلیس نشان می‌دهد که به‌کارگیری یک الگوی کیفیت منفی^۳ برای مدیریت کیفیت، مناسب است. بر اساس این الگو، دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی باید به‌دنبال پاسخ به عواملی باشند که به نارضایتی دانشجویان منجر می‌شود. استمرار احساس کیفیت نازل توأم با دل‌زدگی، بی‌رغبتی و بیگانگی تحصیلی و دانشگاهی دانشجویان و عواقب مخرب ناشی از آن است. مطالعه هنیگ، لانگر و هانسن^۴ (۲۰۰۱) در دانشگاههای آلمان با استفاده از مدل وفاداری دانشجو مبتنی بر کیفیت رابطه، نشان می‌دهد که کیفیت تدریس و تعهد احساسی دانشجویان به دانشگاهها تأثیر زیادی در میزان رضایت دانشجویان از کلیت دانشگاه دارد. همچنین، ناپلی و وارتمن^۵ (۱۹۹۸)، دریافتند که معیارهای روان‌شناختی نظیر حوادث و وقایع زندگی در دوره تحصیل، احترام به خود، شایستگی و حمایت اجتماعی، وظیفه‌شناسی، رضایت تحصیلی، نظامهای اداری و اجتماعی دانشگاه، بر ماندگاری دانشجویان در دانشگاه بسیار مهم است.

از نظر کمپبل‌تی و کمپبل‌دی^۶ (۱۹۹۷) برنامه‌های راهنمایی دانشگاه رابطه مثبت با کارایی تحصیلی دانشجویان دارد. یو و دین^۷ (۲۰۰۱) نشان داده‌اند که احساسات مثبت و منفی و مؤلفه شناختی رضایتمندی با وفاداری دانشجو ارتباط دارد. از نظر اینها مؤلفه رضایت دانشجویان، نسبت به عامل شناختی، ظرفیت پیشگویی بیشتری دارد. به‌عبارتی، با آگاهی از رضایت دانشجویان از نظام دانشگاهی می‌توان درباره وفاداری آنها به دانشگاه قضاوت کرد. مطالعه انجام‌شده بر روی دانشجویان اسپانیایی نیز نشان داده است که تصویر ذهنی دانشگاه بر میزان رضایت دانشجویان مؤثر است (Mayo, Helms & Codjoe, 2004). تصویر ذهنی، نکته بسیار مهمی است که یمنی (۱۳۹۱) نیز در موضوع کیفیت در آموزش عالی تأکید ویژه‌ای بر آن دارد. در دانشگاه تصاویر ذهنی به‌مثابه الگو برای درک واقعیتها، ایجاد تغییر در آنها و زایش تفکر انسان اهمیت زیادی دارند. در پژوهشی، مسائل مالی

-
1. Thorsten
  2. Aldridge & Rowely
  3. Negative QM
  4. Hennig, Langer & Hansen
  5. Napoli & Wortman
  6. Campbell
  7. Yu & Dean

و علمی و تناسب نداشتن متون درسی با نیازهای بازار کار به عنوان عوامل ناراضی‌تبی دانشجویان معرفی شده است (Mayo, Helms & Codjoe, 2004). از منظر آلدمیر و گلکان^۱ (۲۰۱۴) عواملی نظیر کیفیت عملکرد راهنمایان آموزشی، تحصیلات، متون و کتب علمی، جنسیت و آگاهی پیش از حضور در محیط دانشگاه، نقش زیادی در رضایت دانشجویان از تحصیل در دانشگاه دارد. رضایت دانشجویان دانشگاه‌های اسپانیا متأثر از عوامل زیادی نظیر کارکنان آموزشی، روش‌های تدریس و نحوه ارائه دروس آموزشی بوده و اعضای هیئت علمی بالاترین نقش را در رضایتمندی و ماندگاری دانشجویان دارند (Navarro, Iglesias & Torres, 2005). مطالعه‌ی مای^۲ (۲۰۰۵) نشان می‌دهد که عوامل مؤثر بر رضایتمندی دانشجویان را محتوای دروس، تخصص و علاقه‌ی اعضای هیئت علمی، کمیت و کیفیت دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات، مشخصات مدرک تحصیلی در امکان شغل‌یابی و اشتغال می‌داند. دشیلد، کارا و کیناک^۳ (۲۰۰۸) با استفاده از مدل رضایتمندی و نظریه‌ی انگیزش هرزبرگ، کارایی دانشگاه و کلاس‌های درس را از مهمترین عوامل تعیین‌کننده در کیفیت تجربه‌ی دانشگاهی و رضایت دانشجویان معرفی کرده‌اند. همچنین، ماندگاری دانشجو در دانشگاه در مقطع فعلی یا دوره‌های تحصیلات تکمیلی، عموماً به‌عنوان معیاری از رضایت دانشجو نسبت به فعالیتهای دانشگاه محسوب می‌شود و به مؤلفه‌ی کیفیت تحصیلی نظام دانشگاهی قابل اطلاق است. در ایران نیز مطالعات زیادی در زمینه‌ی عوامل رضایت دانشجویان از ابعاد مختلف انجام شده است که همگی مؤید و مبین عوامل و مؤلفه‌های مورد تأکید پژوهش‌های خارجی است. به‌عنوان مثال، پژوهش صادقی (۱۳۹۲) نشان می‌دهد که بین خدمات آموزشی ارائه‌شده و رضایتمندی دانشجویان از نظام آموزش عالی رابطه‌ی معناداری وجود دارد. در مجموع، برای کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان نظریه‌ی خاصی وجود ندارد، ولی دیدگاه‌های نظری نظیر آنچه که شیخی (۱۳۸۹) مطرح کرده است می‌تواند مبنایی برای مطالعات کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان باشد. با توجه به نبودن نظریه و چارچوب نظری ویژه برای ارزیابی کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان، در این پژوهش، از تجربه و دیدگاه سیرجی و همکاران اقتباس شده است (Sirgy, Widgery, Lee & Grace, 2010). در ایران نیز آخرین پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه نظیر معارفوند (۱۳۹۲) و فلاحتی (۱۳۹۲) با اقتباس از منطق و الگوی مطالعات سیرجی و همکاران (۲۰۰۰ و ۲۰۱۰) محقق شده است. با نگاهی به سنجش کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان از بُعد ذهنی و تلقی میزان رضایت دانشجویان به‌مثابه‌ی کیفیت زندگی دانشگاهی، می‌توان بخشی از مبانی نظری این تحقیق را به نظریه‌ی تسری (توسلی، ۱۳۷۴) نسبت داد (شیخی، ۱۳۸۹، فلاحتی، ۱۳۹۲).

-
1. Aldemir & Gulcan
  2. Mai
  3. Deshield, Kara & Kaynak

و (Sirgy, Grzeskowiak & Rahtz, 2007). بر اساس این نظریه، رضایت از زندگی تحصیلی، ترکیبی از رضایت از ابعاد و مؤلفه‌های مختلف محیط دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی است.

۳. پیشینه پژوهش

در زمینه رضایت از زندگی دانشگاهی و کیفیت زندگی تحصیلی در ایران و جهان مطالعات متعددی با رویکردها و روش‌شناسیهای گوناگون انجام شده است. در تحقیق برهمنی (۱۳۷۸)، کیفیت زندگی ۳۷۰۰ دانشجوی دانشگاههای علوم پزشکی مطالعه شده است. هدف این پژوهش بررسی کیفیت زندگی، نگرش دینی، وضعیت اجتماعی - اقتصادی و عملکرد تحصیلی دانشجویان است. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که کیفیت زندگی نیمی از دانشجویان در حد متوسط یا کمی بهتر از آن است. ۲۵ درصد دانشجویان از نظر کیفیت زندگی در شرایط نامطلوب به سر می‌برند. شیخی (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی جامعه‌شناختی کیفیت زندگی دانشجویان/ جوانان شهر تهران» نشان می‌دهد که شاخصهای اجتماعی، فرهنگی، سرگرمیها، گذران اوقات فراغت و امکانات مالی بر کیفیت زندگی دانشجویان و جوانان مؤثر است. صالحی و دهقان نیری (۱۳۹۰) در پژوهش «بررسی ارتباط اضطراب و کیفیت زندگی در دانشجویان مقیم خوابگاههای دانشگاه علوم پزشکی تهران» به این نتیجه رسیدند که با افزایش سطح کیفیت زندگی می‌توان سطح اضطراب دانشجویان را کاهش داد. در پژوهش محمدی و همکاران (۱۳۹۱)، کیفیت زندگی دانشجویان دانشگاههای شهر اردبیل مطالعه شده است که بر اساس آن کیفیت زندگی ۶۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاههای شهر اردبیل با استفاده از پرسش‌نامه سازمان جهانی بهداشت اندازه‌گیری شده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که کیفیت زندگی حدود ۶۹٪ دانشجویان زندگی متوسط بوده و نیز کیفیت زندگی دانشجویان زن (۳۱٪) بالاتر از کیفیت زندگی دانشجویان مرد (۲۶٪) است. در مطالعه دیگری، با استفاده از پرسش‌نامه سازمان جهانی بهداشت کیفیت زندگی ۲۲۶ دانشجوی دانشگاه گیلان توسط سلطانی و همکاران (۱۳۸۹) ارزیابی شده است. بر اساس این پژوهش، سطح سلامت و کیفیت زندگی دانشجویان بومی از دانشجویان غیربومی بالاتر است. همچنین در پژوهش علی‌بیک و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهش، «تأثیر آموزش خوش‌بینی بر کیفیت زندگی دانشجویان زن مقیم خوابگاه دانشگاه علوم پزشکی اصفهان» ارزیابی شده است. در این مطالعه، نتیجه‌گیری شده است که آموزش خوش‌بینی و داشتن شیوه تبیینی خوش‌بینانه در ارتقای سطح کیفیت زندگی دانشجویان مؤثر است. بر اساس مطالعه فلاحتی (۱۳۹۲)، «کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان دانشگاههای علامه طباطبایی و تهران و کردستان متأثر از ابعاد مختلف زندگی است و بین رضایت از زندگی دانشگاهی دانشجویان تهران و کردستان تفاوت معناداری وجود دارد. معارفوند (۱۳۹۲) به این نتیجه رسیده است که «کیفیت زندگی تحصیلی

دانشجویان ایرانی و خارجی دانشگاه شهید بهشتی» از مطلوبیت لازم برخوردار نیست و به غیر از دو عامل اعضای هیئت‌علمی و رضایت عمومی، هیچکدام از مؤلفه‌های کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان از مطلوبیت لازم برخوردار نبوده است.

بنجامین (۱۹۹۴) در پژوهش خود ابعاد زندگی اجتماعی، تفریحات، اقتصاد و هزینه‌های زندگی در خوابگاه و محیط خوابگاه را به‌عنوان عوامل و مؤلفه‌های کیفیت زندگی خوابگاهی دانشجویان معرفی کرده است و نتیجه می‌گیرد که عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی خوابگاهی، به‌طور جامع و همگرا، باید افزایش یابد تا کیفیت زندگی دانشجویان ارتقاء پیدا کند. یو و گریس مدلی از کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان کره جنوبی را طراحی کرده و انجام داده‌اند (Yu & Grace, 2008). در این پژوهش نیاز به سلامت، امنیت، نیازهای اقتصادی در محیط دانشگاهی بررسی شده و معیارهای کیفیت زندگی دانشجویی ارائه شده است. همچنین، مشخص شده است که خدمات آموزشی، تسهیلات و خدمات اداری، تأثیر معناداری بر کیفیت زندگی دانشجویان دارد. توسعه و اعتبارسنجی یک سنجۀ بهزیستی به‌عنوان کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان توسط سیرجی و همکاران انجام شده است (Sirgy, Grzeskowiak & Rahtz, 2007) که در آن شاخصهای مربوط به خدمات، تسهیلات و محیط ارائه شده است. همچنین، یک الگوی مفهومی برای سنجش و تبیین کیفیت زندگی با ابعاد رضایت از جنبه‌های آموزشی، جنبه‌های تسهیلاتی و خدماتی و جنبه‌های اجتماعی توسعه داده شده است. در این الگو، نشان داده شده است که کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان متأثر از رضایت از خدمات آموزشی و جنبه‌های اجتماعی نظام دانشگاهی است و رضایت از خدمات آموزشی و بُعد اجتماعی نیز متأثر از تسهیلات و خدمات. «توسعه یک سنجۀ برای بهزیستی اجتماعی بر اساس ادراکات تأثیر بخشهای مختلف زندگی» توسط سیرجی و همکاران انجام شده است (Sirgy, Widgery, Lee & Grace, 2010). در این پژوهش، با تکمیل مطالعه قبلی، یک الگوی مفهومی برای سنجش و تبیین کیفیت کلی زندگی دانشجویان با ابعاد رضایت از جنبه‌های آموزشی، جنبه‌های تسهیلات و خدمات و نیز رضایت از جنبه‌های اجتماعی نظام دانشگاهی توسعه داده شده است. این مطالعه نشان می‌دهد که کیفیت کلی زندگی دانشجویان متأثر از کیفیت زندگی دانشگاهی است. در «بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی دانشجویی» که توسط کالورت و همکاران^۱ (۲۰۰۸) انجام شده است، عوامل طراحی شده شامل اعتبار اعضای هیئت‌علمی، امکانات آزمایشگاهی، دسترسی به استادان، شرایط اسکان در دانشگاه، احساس امنیت، وضعیت کلاسهای درس، تنوع امکانات سرگرمی و تفریح است.

۱۱۴ مقایسه کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بومی و غیربومی دانشگاه‌های صنعتی (مطالعه موردی: ...)

۴. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش، پیمایشی است. بر اساس داده‌های پیمایش، کیفیت زندگی دانشجویان دوره‌های کارشناسی دانشگاه‌های صنعتی دولتی مستقر در شهر تهران مقایسه شده است. طبق جدول مورگان نمونه‌های تحقیق ۲۱۴ نفر است که به صورت تصادفی از میان جامعه آماری پژوهش به شرح جدول ۱ انتخاب شده‌اند. همچنین، دانشگاه‌های مورد مطالعه از ابتدای پژوهش مشخص بوده‌اند. در جمع‌آوری داده‌ها نسبت دانشجویان بومی و غیربومی، تا حدی رعایت شده است. به طوری که، در نمونه‌های آماری این پژوهش ۱۰۱ نفر از دانشجویان بومی شهر تهران و ۱۱۳ نفر از آنها غیربومی در حال تحصیل در شهر تهران بوده‌اند.

جدول ۱: جامعه آماری و نمونه‌های تحقیق

تعداد نمونه‌ها	جمعیت	دانشگاه
۴۱	۵۸۹۴	امیرکبیر
۴۰	۳۹۸۶	خواجه نصیرالدین طوسی
۴۳	۵۷۷۱	شریف
۵۰	۷۲۲۱	علم و صنعت ایران
۴۰	۴۴۶۷	دانشگاه تهران - پردیس فنی و مهندسی

بر اساس ادبیات و مبانی نظری پژوهش، در این مطالعه کیفیت زندگی تحصیلی (دانشگاهی) دانشجویان، مجموع رضایت از همه ابعاد زندگی دانشگاهی به شرح زیر تعریف شده است:

$$QCL = f(x_i) = \sum x_i$$

در این فرمول، QCL به عنوان متغیر وابسته کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان، X بخشها (عوامل) مؤثر در کیفیت زندگی تحصیلی و I شامل بخشها (عوامل ۱ تا ۱۵) است: ۱- آموزش و تدریس، ۲- محیط و شرایط کلاسهای درس، ۳- دانشگاه و رشته تحصیلی، ۴- تنوع فرهنگی دانشگاه، ۵- وضعیت خوابگاههای دانشجویی، ۶- برنامه‌های مذهبی و فرهنگی دانشگاه، ۷- کتابخانه دانشگاه و دانشکده، ۸- امکانات حمل و نقل و دسترسیها، ۹- امکانات و تسهیلات درمانی دانشگاه، ۱۰- وضعیت بهداشت و محیط دانشگاه، ۱۱- خدمات ارتباطی دانشگاه، ۱۲- خدمات ورزشی، تفریحی و رفاهی دانشگاه، ۱۳- تسهیلات اعطایی صندوق رفاهی، ۱۴- چشم‌انداز و آینده شغلی و رشد فردی دانشجو، ۱۵- معاشرت با دوستان/ دانشجویان.

برای جمع‌آوری داده‌های پیمایش از یک پرسش‌نامه محقق ساخته به تفکیک عوامل و متغیرهای کیفیت زندگی تحصیلی با مقیاس لیکرت دارای طیف پنج‌گزینه‌ای (خیلی کم: ۱، کم: ۲، متوسط: ۳، زیاد: ۴ و خیلی زیاد: ۵) استفاده شده است. برای ساخت پرسش‌نامه از دو روش استفاده شده است؛ روش اول، نتایج مطالعه مبانی نظری کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان و مدل مفهومی پژوهش که

بر اساس این مبانی، عوامل، مؤلفه‌ها و شاخصهای کیفیت زندگی دانشگاهی شناسایی و تدوین شده و مشخص شده است که چه داده‌هایی باید از جامعه آماری تحقیق گردآوری شود. روش دوم، بررسی روشها و ابزارهای جمع‌آوری داده‌ها در مطالعات مشابه بوده است. اکثر پژوهشهای مشابه ابزار مناسبی برای گردآوری داده‌های این تحقیق در دست نداشته‌اند. سه پژوهش جالب توجه برای اقتباس در زمینه روشها و ابزارهای گردآوری داده‌های پژوهش، مطالعه سیرجی و همکاران (۲۰۱۰)، فلاحتی (۱۳۹۲) و معارفوند (۱۳۹۲) است. برای تعیین روایی پرسش‌نامه از نظرات پنج صاحب‌نظر استفاده شده است؛ یک استاد دانشگاه در رشته مهندسی شیمی مکانیک با سابقه مدیریت در حوزه آموزش عالی، یک استاد دانشگاه در رشته علوم تربیتی با سابقه پژوهشهای متعدد در زمینه آموزش عالی، یک استاد دانشگاه در حوزه علوم اجتماعی با سابقه مدیریت در امور فرهنگی و دانشجویی، یک استاد دانشگاه در حوزه مدیریت آموزش عالی با سابقه اجرایی در آموزش عالی و یک دانشجوی دکتری در رشته مدیریت آموزشی با سابقه پژوهش در موضوع کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان.

برای سنجش پایایی پرسش‌نامه از آلفای کرونباخ استفاده شده است. ۱۵ پرسش‌نامه در بین جامعه آماری توزیع و آلفای کرونباخ پرسش‌نامه حدود ۰/۸۶ محاسبه شده است. آلفای کرونباخ برای هر یک از بخشهای پرسش‌نامه شامل آموزش و خدمات آموزشی ۰/۸۸، هیئت‌علمی ۰/۸۲، حمل‌ونقل و دسترسی ۰/۶۷، روابط اجتماعی و اوقات فراغت ۰/۷۳، محل و شرایط زندگی ۰/۹۱، خدمات ورزشی، رفاهی و تفریحی ۰/۷۸، رشد فردی و آینده شغلی ۰/۸۲، سلامت جسمی خود و امکانات درمانی دانشگاهها ۰/۸۱، برآورد شده است.

۵. یافته‌های پژوهش

بر مبنای پرسشهای اصلی و فرعی پژوهش، یافته‌های این مطالعه به شرح جدولهای ۲ و ۳ آورده است. بر مبنای جدول ۲ (نتیجه آزمون T) کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان در فاصله اطمینان ۹۵٪ تفاوت معناداری با میانگین نظری (ارزش آزمون)^۱ داشته و کمتر از حد متوسط ارزیابی شده است. ارزش آزمون بر اساس مقیاس لیکرت مورد استفاده، میانگین مجموع پایین‌ترین حد و بالاترین حد گزاره‌های پاسخ، ۳ محاسبه شده است.

۱۱۶ مقایسه کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بومی و غیربومی دانشگاههای صنعتی (مطالعه موردی: ...)

جدول ۲: آزمون T تک نمونه‌ای کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان

ابعاد کیفیت زندگی	حالت دانشجوی	مقدار T	درجه آزادی	سطح معناداری
کل کیفیت زندگی تحصیلی	بومی	-۴/۲۱	۱۰۰	۰/۰۱
	غیربومی	۰/۵۲	۱۱۲	۰/۵۴
آموزش و خدمات آموزشی	بومی	۰/۰۶	۱۰۰	۰/۷۰
	غیربومی	۲/۳۰	۱۱۲	۰/۰۴
استادان (اعضای هیئت علمی)	بومی	-۳/۰۱	۱۰۰	۰/۰۱
	غیربومی	-۱/۲۰	۱۱۲	۰/۷۹
امکانات حمل و نقل و دسترسی به دانشگاه	بومی	-۹/۶۷	۱۰۰	۰/۰۱
	غیربومی	-۴/۸۵	۱۱۲	۰/۰۱
روابط اجتماعی و اوقات فراغت	بومی	۴/۶۴	۱۰۰	۰/۰۱
	غیربومی	۴/۷۶	۱۱۲	۰/۰۱
محل و شرایط زندگی	بومی	۱۷/۳۴	۱۰۰	۰/۰۰۱
	غیربومی	۳/۰۵	۱۱۲	۰/۰۱
خدمات ورزشی، رفاهی و تفریحی	بومی	-۷/۰۲	۱۰۰	۰/۰۱
	غیربومی	-۵/۱۱	۱۱۲	۰/۰۱
رشد فردی و آینده شغلی	بومی	-۰/۳۵	۱۰۰	۰/۸۲
	غیربومی	۰/۶۲	۱۱۲	۰/۶۴
سلامت جسمی خود و امکانات درمانی دانشگاهها	بومی	-۶/۱۲	۱۰۰	۰/۰۰۰
	غیربومی	-۱۰/۲۳	۱۱۲	۰/۰۰۰
فضای عمومی دانشگاه	بومی	۴/۰۵	۱۰۰	۰/۰۱
	غیربومی	۴/۴۱	۱۱۲	۰/۰۱
بهداشت و کیفیت غذای رستورانهای دانشگاهها	بومی	-۳/۰۰	۱۰۰	۰/۰۱
	غیربومی	-۳/۸۴	۱۱۲	۰/۰۰۱

برای پاسخ به پرسشهای فرعی و مقایسه کیفیت زندگی دانشجویان بومی و غیربومی پس از آزمون لوین و بررسی امکان به کارگیری آزمون T، از این آزمون استفاده و نتایج آن در جدول ۳ ارائه شده است. بر اساس داده‌های این جدول، میانگین کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بومی و غیربومی اختلاف معناداری داشته و کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان غیر بومی از کیفیت زندگی دانشجویان بومی بالاتر است. همچنین، رضایت

دانشجویان بومی از آموزش و خدمات آموزشی تفاوت معناداری با ارزش آزمون ندارد و در حد متوسط ارزیابی می‌شود. در مقابل، میزان رضایت دانشجویان غیربومی از آموزش و خدمات آموزشی به‌طور معناداری بالاتر از حد متوسط ارزیابی شده است. در مقابل، میزان رضایت دانشجویان غیر بومی از استادان تفاوت معناداری با ارزش آزمون ندارد و در حد متوسط برآورد شده است. در بُعد رضایت از استادان، تفاوت معناداری بین دانشجویان بومی و غیربومی وجود ندارد. میزان رضایت دانشجویان بومی از امکانات حمل‌ونقل و دسترسی به دانشگاهها دارای تفاوت معنادار منفی با ارزش آزمون بوده و به‌طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده است. همچنین، رضایت دانشجویان غیربومی از امکانات حمل‌ونقل و دسترسی به دانشگاهها تفاوت معنادار منفی با ارزش آزمون دارد و رضایت دانشجویان غیربومی به‌طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده است. در بُعد رضایت از امکانات حمل‌ونقل و دسترسی به دانشگاهها، بین دانشجویان بومی و غیربومی تفاوت معنادار وجود دارد و رضایت دانشجویان غیربومی بالاتر از دانشجویان بومی در حال تحصیل در دانشگاههای مورد مطالعه است.

جدول ۳: نتایج آزمون T برای بررسی تفاوت کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان

تفاوت میانگینها	سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار T	آزمون لوین		ابعاد کیفیت زندگی
				سطح معناداری	مقدار F	
-۱۴/۰۱	۰/۰۰۱	۲۱۲	-۴/۰۲	۰/۱۵	۲/۰۸	کل کیفیت زندگی تحصیلی
-۲/۱۲	۰/۳۴۱	۲۱۲	-۲/۱۱	۰/۶۱	۰/۴۱	آموزش و خدمات آموزشی
-۰/۸۴	۰/۱۵	۲۱۲	-۲/۰۵	۰/۷۴	۰/۰۴	استادان (اعضای هیئت علمی)
-۱/۲۵	۰/۰۱۵	۲۱۲	-۴/۱۲	۰/۱۹	۲/۰۳	امکانات حمل‌ونقل و دسترسی به دانشگاه
-۰/۰۴۸	۰/۸۸	۲۱۲	-۰/۰۸	۰/۶۸	۰/۰۵	روابط اجتماعی و اوقات فراغت
-۰/۰۳۶	۰/۶۹	۲۱۲	-۰/۵۲	۰/۷۳	۰/۱۲	محل و شرایط زندگی
-۰/۰۶۹	۰/۰۷۵	۲۱۲	-۲/۰۰	۰/۸۲	۰/۰۶	خدمات ورزشی، رفاهی و تفریحی
-۰/۱۵	۰/۴۳	۲۱۲	-۰/۸۸	۰/۵۱	۰/۴۶	رشد فردی و آینده شغلی
-۰/۲۳	۰/۵۸	۲۱۲	-۰/۶۰	۰/۰۹	۳/۰۱	سلامت جسمی خود و امکانات درمانی دانشگاه
۱/۰۱	۰/۸۱	۲۱۲	۰/۰۹	۰/۱۴	۱/۸۸	فضای عمومی دانشگاه
۱/۰۲	۰/۲۷	۲۱۲	۲/۰۰	۰/۵۲	۰/۵۱	بهداشت و کیفیت غذای رستورانهای دانشگاهها

میزان رضایت دانشجویان بومی از روابط اجتماعی و اوقات فراغت تفاوت معنادار مثبت با ارزش آزمون دارد و بالاتر از حد متوسط ارزیابی شده است. همچنین، میزان رضایت دانشجویان غیربومی اختلاف معنادار با ارزش آزمون دارد و بالاتر از حد متوسط برآورد شده است. میزان رضایت

دانشجویان بومی از محل و شرایط زندگی تفاوت معنادار مثبت با ارزش آزمون دارد و به‌طور معناداری بالاتر از حد متوسط ارزیابی می‌شود. همچنین، میزان رضایت دانشجویان غیربومی به‌طور معناداری بالاتر از حد متوسط برآورد شده است. در بُعد رضایت از محل و شرایط زندگی، بین رضایت دانشجویان بومی و غیربومی تفاوت معناداری شناسایی نشده است. میزان رضایت دانشجویان بومی از خدمات ورزشی، رفاهی و تفریحی دانشگاهها اختلاف معنادار منفی با ارزش آزمون دارد و به‌طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده است. همچنین، رضایت دانشجویان غیربومی اختلاف معنادار منفی با ارزش آزمون دارد و به‌طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده است. در بُعد رضایت از خدمات ورزشی، رفاهی و تفریحی دانشگاهها بین رضایت دانشجویان بومی و غیربومی تفاوت معناداری وجود ندارد. میزان رضایت دانشجویان بومی از رشد فردی و چشم‌انداز و آینده شغلی اختلاف معنادار با ارزش آزمون ندارد و در حد متوسط ارزیابی می‌شود. همچنین، رضایت دانشجویان غیربومی اختلاف معنادار با ارزش آزمون ندارد و در حد متوسط گزارش شده است. در بُعد رضایت از رشد فردی و چشم‌انداز و آینده شغلی، بین دانشجویان بومی و غیربومی تفاوت معنادار وجود ندارد. میزان رضایت دانشجویان بومی از سلامت جسمی خود و امکانات درمانی دانشگاهها اختلاف معنادار منفی با ارزش آزمون دارد و بسیار پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده است. همچنین، میزان رضایت دانشجویان غیربومی اختلاف معنادار با ارزش آزمون دارد و بسیار پایین‌تر از حد متوسط گزارش شده است. در بُعد رضایت از سلامت جسمی فردی و امکانات درمانی دانشگاهها، بین دانشجویان بومی و غیربومی تفاوت معناداری وجود ندارد. میزان رضایت دانشجویان بومی از فضای عمومی دانشگاهها تفاوت معنادار با ارزش آزمون دارد و بالاتر از حد متوسط است. همچنین، میزان رضایت دانشجویان غیربومی از فضای عمومی دانشگاهها اختلاف معنادار با ارزش آزمون دارد و بالاتر از حد متوسط برآورد شده است. در بُعد رضایت از فضای عمومی دانشگاهها بین دانشجویان بومی و غیربومی تفاوت معناداری دریافت نشده است.

به‌علاوه، میزان رضایت دانشجویان بومی از بهداشت و کیفیت غذای رستورانهای دانشگاهها اختلاف معنادار منفی با ارزش آزمون دارد و به‌طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده است؛ رضایت دانشجویان غیربومی تفاوت معنادار منفی با ارزش آزمون دارد و به‌طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط گزارش شده است.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

بر مبنای این مطالعه، کیفیت زندگی تحصیلی (دانشگاهی) دانشجویان غیربومی در حال تحصیل در دانشگاههای صنعتی مستقر در شهر تهران، بالاتر از کیفیت زندگی دانشجویان بومی این دانشگاههاست. این

نتیجه با یافته سلطانی و همکاران (۱۳۸۹) ناهمسو است. به نظر می‌رسد دلیل بالا بودن کیفیت زندگی دانشجویان غیربومی، نسبت به دانشجویان بومی، حضور دانشجویان غیربومی در کلان‌شهر تهران و تحصیل در یکی از بهترین دانشگاه‌های صنعتی باشد. زندگی در مرکز کشور و قبولی در یک دانشگاه معتبر، احساس بُرد و پیروزی را در دانشجویان غیربومی ایجاد کرده و قطعاً این احساس در نحوه پاسخ آنها به پرسشهای پرسش‌نامه تأثیرگذار بوده است. چراکه، طبق تعریف این پژوهش، کیفیت زندگی تحصیلی، احساس رضایت دانشجو از کلیت زندگی دانشگاهی است و بر مبنای نظریه تسری، رضایت از یک بخش زندگی می‌تواند به سایر بخشها تسری یابد و رضایت از کل زندگی را افزایش دهد. دلیل دیگر اینکه، رضایت دانشجویان غیر بومی از زندگی تحصیلی در تهران می‌تواند به سطح توقعات آنها از زندگی وابسته باشد. شهرستانها به‌طور عام و روستاها به‌طور خاص، امکانات، خدمات و تسهیلات زندگی کمتری نسبت به کلان‌شهر تهران دارند و رضایت از زندگی دانشگاهی در شهر تهران در کل می‌تواند بالاتر از شرایط زندگی پیش از دانشگاه (دوره متوسطه) باشد. شرایط زندگی برای اغلب دانشجویان غیربومی (به‌ویژه دانشجویان شهرهای کوچک و روستاها) کاملاً متفاوت است. برای بسیاری از دانشجویان غیربومی، به‌ویژه دانشجویان زن، ورود به دانشگاه به‌مثابه ورود به جامعه‌ای متفاوت با جامعه قبلی است. در پژوهش برهمنی (۱۳۷۸) آمده است که کیفیت زندگی حدود نیمی از دانشجویان در حد متوسط یا کمی بهتر از آن است و حدود ۲۵٪ از دانشجویان علوم پزشکی از نظر کیفیت زندگی در شرایط نامطلوبی به سر می‌برند و نیازمند تغییر جدی هستند. مطالعه سلطانی و همکاران (۱۳۸۹) نشان داده است که کیفیت زندگی حدود ۳۸٪ از دانشجویان دانشگاه گیلان مطلوب و کیفیت زندگی ۶۲٪ از دانشجویان این دانشگاه متوسط و پایین‌تر ارزیابی می‌شود. در پژوهش محمدی و همکاران (۱۳۹۱) مشخص شده است که کیفیت زندگی دانشجویان در حد متوسط بوده و کمتر از سطح کیفیت زندگی عموم جامعه است. همچنین، مطالعه معارفوند (۱۳۹۲) نشان می‌دهد که کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان از مطلوبیت لازم برخوردار نیست. بنابراین، نتایج این پژوهش در اغلب موارد و مؤلفه‌ها با نتایج پژوهشهای پیشین همسو بوده و نشان می‌دهد که زندگی تحصیلی دانشجویان از کیفیت لازم برخوردار نیست.

در بُعد رضایت از آموزش و خدمات آموزشی، تفاوت معناداری بین رضایت دانشجویان بومی و غیربومی احصاء نشده است. بر اساس مطالعه معارفوند (۱۳۹۲) میزان رضایت دانشجویان ایرانی و خارجی از اعضای هیئت‌علمی و برنامه درسی مطلوب ارزیابی شده است. به‌عبارتی، میزان رضایت دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی در این مطالعه بالا گزارش شده است. یافته این پژوهش با نتایج مطالعه معارفوند، درباره دانشجویان بومی ناهمسو و دانشجویان غیربومی همسو است. در بُعد رضایت از استادان، تفاوت معناداری بین دانشجویان بومی و غیربومی وجود ندارد. در مطالعه معارفوند (همان)

رضایت دانشجویان ایرانی و خارجی از استادان مطلوب ارزیابی شده است. نتیجه این پژوهش با یافته مطالعه معارفوند ناهمسو است. یکی از دلایل محتمل برای این تفاوت، جامعه آماری متفاوت این دو تحقیق است. جامعه این تحقیق، دانشجویان تمامی مقاطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در تمام رشته‌های علمی است، در حالی که جامعه آماری این پژوهش، دانشجویان دوره کارشناسی در رشته‌های فنی - مهندسی است.

در بُعد رضایت از امکانات حمل‌ونقل و دسترسی، بین دانشجویان بومی و غیربومی تفاوت معنادار وجود داشته و رضایت دانشجویان غیربومی بالاتر از دانشجویان بومی است. نتیجه این تحقیق با نتایج مطالعه سلطانی و همکاران (۱۳۸۹) ناهمسو است. دلایل اصلی این ناهمسویی با عامل شلوغی و وضعیت ترافیکی کلان‌شهر تهران قابل ارزیابی است. دانشجویان غیربومی که اکثر آنها (حدود ۸۰٪) در خوابگاه‌های دانشجویی سکونت دارند کمتر با مشکلی به‌عنوان رفت‌وآمد و دسترسی به دانشگاه مواجه‌اند. در عوض، دانشجویان بومی کلان‌شهر تهران روزانه مسافت‌های طولانی در شلوغی و ترافیک سنگین شهری طی می‌کنند و اغلب هزینه زیادی برای حضور در دانشگاه محل تحصیل خود می‌پردازند. در بُعد رضایت از روابط اجتماعی و اوقات فراغت تفاوت معناداری بین دانشجویان بومی و غیربومی احصاء نشده است. فلاحتی (۱۳۹۲) نشان داده است که رضایت دانشجویان دانشگاه‌های کردستان، تهران و علامه طباطبایی از بُعد اجتماعی پایین‌تر از حد متوسط است. همچنین، معارفوند (۱۳۹۲) نشانه‌ای از رضایت دانشجویان ارائه نکرده است. بنابراین، نتیجه این تحقیق با نتایج تحقیقات فلاحتی و معارفوند ناهمسو است. این اختلافها، می‌تواند به تفاوت‌های جامعه آماری مطالعات نسبت داده شود. در مؤلفه رضایت از محل و شرایط زندگی، بین رضایت دانشجویان بومی و غیربومی تفاوت معناداری وجود ندارد. نتیجه این تحقیق با یافته مطالعات معارفوند (همان) و سلطانی و همکاران (۱۳۸۹) در زمینه خوابگاه‌های دانشجویی همسو است.

در بُعد رضایت از خدمات ورزشی، رفاهی و تفریحی، بین رضایت دانشجویان بومی و غیربومی تفاوت معناداری وجود ندارد. مطالعات فلاحتی (۱۳۹۲)، معارفوند (۱۳۹۲) و سلطانی و همکاران (۱۳۸۹) در زمینه خدمات رفاهی نشان می‌دهد که دانشجویان از این خدمات راضی نیستند و توقع خدمات ورزشی، رفاهی و تفریحی بیشتری دارند. نتیجه این تحقیق با نتایج مطالعات فلاحتی، معارفوند و سلطانی و همکاران همسو است. در بُعد رضایت از رشد فردی، چشم‌انداز و آینده شغلی، بین دانشجویان بومی و غیربومی تفاوت معناداری وجود ندارد. مطالعه معارفوند (۱۳۹۲) نشان می‌دهد که دانشجویان مسیر پیشرفت خود را نامطلوب ارزیابی می‌کنند. نتیجه این تحقیق با یافته مطالعه معارفوند همسو است. عموماً با توجه به وضعیت بازار کار و نرخ بالای بیکاری دانش‌آموختگان دانشگاهی، دانشجویان از رشد فردی و آینده شغلی خود رضایت چندانی ندارند.

در مؤلفه رضایت از سلامت جسمی فردی و امکانات درمانی، بین دانشجویان بومی و غیربومی تفاوت معنادار وجود ندارد. سلطانی و همکاران (۱۳۸۹) دریافته‌اند که سلامت جسمی دانشجویان عموماً متوسط و پایین‌تر از متوسط است. مطالعات فلاحتی (۱۳۹۲) و معارفوند (۱۳۹۲) نیز نشان می‌دهد که امکانات و خدمات پزشکی و درمانی دانشگاه‌های موردنظر رضایت‌بخش نیست. نتیجه این تحقیق با نتایج مطالعات سلطانی و همکاران، فلاحتی و معارفوند همسو است. در بُعد رضایت از فضای عمومی دانشگاه‌ها بین دانشجویان بومی و غیربومی تفاوت معناداری وجود ندارد. معارفوند (همان) دریافته است که رضایت از فضای عمومی از سطح مطلوبی برخوردار است که این یافته با نتیجه این تحقیق همسو است.

در بُعد رضایت از بهداشت و کیفیت غذای رستوران‌های دانشگاه‌ها اختلاف معنادار بین دانشجویان بومی و غیربومی وجود ندارد. بر اساس معیارهای کیفیت زندگی سازمان جهانی بهداشت، تغذیه و میزان کالری دریافتی یکی از سنج‌های اساسی کیفیت زندگی افراد است. همچنین، با توجه به جوانی دانشجویان دوره‌های کارشناسی (جامعه آماری این تحقیق) تغذیه نقش تعیین‌کننده‌ای در سلامت، نشاط و ایجاد زمینه یادگیری و کوشش دانشجویان دارد. مطالعات سلطانی و همکاران (۱۳۸۹) و معارفوند (۱۳۹۲) نشان می‌دهد که دانشجویان در زمینه دریافت کالری مکفی و کیفیت تغذیه در شرایط مطلوبی نیستند. نتیجه این تحقیق با نتایج تحقیقات مذکور همسو بوده و حاکی از نارضایتی دانشجویان از بهداشت و کیفیت غذای رستوران‌های دانشگاه‌ها است. این موضوع برای دانشجویان غیربومی از اهمیت مضاعف برخوردار است. چراکه، آنها به سبب زندگی مجردی یا خوابگاهی، وابستگی بیشتری به غذای دانشگاه دارند و نامطلوب بودن تغذیه در دانشگاه‌ها می‌تواند زمینه برخی از نارضایتی‌ها و مسائل در زندگی تحصیلی باشد.

در مجموع، کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان به طور معناداری کمتر از حد متوسط ارزیابی شده است. در میان ابعاد کیفیت زندگی تحصیلی، سه بعد روابط اجتماعی و اوقات فراغت، محل و شرایط زندگی و فضای عمومی دانشگاه از مؤلفه‌های اصلی فزاینده کیفیت زندگی دانشجویان و مورد رضایت آنهاست. در مقابل، چهار بُعد امکانات حمل‌ونقل و دسترسی به دانشگاه، خدمات ورزشی، رفاهی و تفریحی، سلامت جسمی فردی و امکانات درمانی دانشگاه و بهداشت و کیفیت غذای رستوران‌های دانشگاه‌ها از مؤلفه‌های اصلی کاهنده کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان و از موارد اصلی نارضایتی آنها از زندگی دانشگاهی است. همچنین، سه بُعد آموزش و خدمات آموزشی، اعضای هیئت‌علمی و رشد فردی و چشم‌انداز و آینده شغلی، وضعیت متوسط دارند.

کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بومی به طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده است. در مقابل، کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان غیر بومی این دانشگاه‌ها در حد متوسط است.

به‌علاوه، رضایت دانشجویان بومی و غیربومی از زندگی تحصیلی تفاوت معنادار دارد. در مجموع، رضایت دانشجویان غیربومی از زندگی تحصیلی بالاتر از رضایت دانشجویان بومی است. در تبیین این اختلاف می‌توان گفت که عموماً زندگی و تحصیل در کلان‌شهر تهران کشش و جاذبه خاصی دارد که با زندگی و تحصیل در هیچ یک از شهرها و شهرستانهای کشور قابل قیاس نیست. در شهرستانها نگاه ویژه‌ای به غریبه‌ها وجود دارد و دانشجویان غیر بومی احساس غریبی و بیگانگی می‌کنند. در کلان‌شهر تهران بومی بودن و غیر بومی بودن معنای چندانی ندارد و هر فرد می‌تواند شرایط لازم برای زندگی و تحصیل را بدون توجه جدی به شرایط محیطی و نگرش سایرین فراهم کند. آزادی، اختیار و انتخاب در کلان‌شهر تهران برای دانشجویان غیر بومی بیشتر از دانشجویان غیربومی سایر شهرهاست و بر اساس نظریه تسری، این مؤلفه می‌تواند بین کیفیت زندگی دانشجویان غیر بومی تهران و شهرستانها تفاوت ایجاد کند.

بر مبنای این پژوهش، پیشنهاد می‌شود مدیران آموزش عالی و دانشگاهها به کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان به‌طور عام و کیفیت زندگی دانشجویان بومی به‌طور خاص توجه بیشتری داشته باشند. نوع نگرش و نیازها در بین دانشجویان بومی و هم‌تایان غیربومی متفاوت است و ارتقای کیفیت زندگی دانشجویان بومی فرایند پیچیده‌تری دارد. البته، به‌رغم پیچیدگی و دشواری کیفیت زندگی تحصیلی، با مدیریت هر یک از ابعاد کیفیت مطالعه‌شده در این پژوهش، می‌توان کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان را به‌طور نسبی ارتقاء داد. با توجه به اینکه امکانات دسترسی، خدمات ورزشی و تفریحی، امکانات درمانی و بهداشت و کیفیت غذای دانشجویی از مؤلفه‌های اصلی کاهنده کیفیت زندگی دانشگاهی است، پیشنهاد می‌شود به این ابعاد در نظام آموزش عالی و دانشگاهی توجه بیشتری شود. در موضوع دسترسی می‌توان با شبکه حمل‌ونقل شهری هماهنگی داشت و از فناوریهای اطلاعات و ارتباطات و فضای مجازی استفاده مفیدتری کرد. در بُعد تفریح و ورزش، نخست آنکه امکانات دانشگاهها بسیار محدود است، و نیز از امکانات محدود دانشگاهها چندان بهره‌برداری مؤثر نمی‌شود. از این‌رو، پیشنهاد می‌شود مدیران و عوامل فرهنگی دانشگاهها نسبت به ترویج برنامه‌های ورزشی - تفریحی و فرهنگ‌سازی در جهت استفاده مطلوب دانشجویان از امکانات ورزشی و تفریحی دانشگاهها اقدام کنند.

همچنین، سه بُعد آموزش و خدمات آموزشی، اعضای هیئت‌علمی و رشد فردی و چشم‌انداز آینده، از منظر دانشجویان وضعیت متوسطی دارد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود مدیران دانشگاهها به این ابعاد توجه بیشتری نشان دهند. البته، چشم‌انداز آینده برای دانشجویان به شرایط محیطی و رای آموزش عالی مرتبط است و مدیران دانشگاهها مداخله زیادی در این مؤلفه نمی‌توانند داشته باشند. توسعه و ترویج مهارتها و روحیه کارآفرینی، تقویت رابطه دانشگاه - صنعت، تأسیس دفاتر مشاوره و معرفی

فرصتهای شغلی و ارائه تصویر روشن و امیدبخش از آینده می‌تواند عامل مؤثری در ارتقای کیفیت زندگی تحصیلی باشد.

مشارکت جامعه دانشجویی در برنامه‌های کمک‌آموزشی و مدیریت امور دانشگاهی، از جمله اقداماتی است که می‌تواند احساس رضایت از زندگی تحصیلی را افزایش دهد. حتی، برگزاری دوره‌های مهارت‌آموزی زندگی و افزایش روحیه نشاط و احساس خوشبختی می‌تواند بر رضایت دانشجویان از زندگی مؤثر باشد. ایجاد تعادل و توازن بین گسترش کمی پذیرش دانشجو و امکانات و تسهیلات آموزشی و کمک‌آموزشی و فوق‌برنامه می‌تواند بر کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان به‌ویژه دانشجویان بومی تأثیر مثبتی داشته باشد. دانشگاهها برای دانشجویان بومی خود در مقایسه با دوره دبیرستان، خدمات برجسته‌تری ارائه نمی‌کنند. از این رو، لازم است طیفی از برنامه‌های غیر آموزشی و کمک‌آموزشی متناسب با جامعه هدف دانشجویان بومی طراحی و اجرا شود. در هر حال، ارتقای کیفیت زندگی تحصیلی در هر دانشگاه، نیازمند مطالعه و ارائه راهبردها و راهکارهای عملیاتی ویژه‌ای است و نمی‌توان راهبردها و راهکارهای عمومی و اثربخش برای همه نظامهای دانشگاهی توسعه داد و توصیه کرد.

مراجع

- برهمنی، گلشن (۱۳۷۸). بررسی کیفیت زندگی آسیب‌دیدگان بمباران شیمیایی سردشت. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی.
- توسلی، غلامعباس (۱۳۷۴). *نظریه‌های جامعه‌شناسی*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).
- سلطانی، رضا؛ کافی، سیدموسی؛ صالحی، ایرج؛ کارشکی، حسین و رضایی، سجاد (۱۳۸۹). بررسی کیفیت زندگی دانشجویان دانشگاه گیلان. *مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان*، ۱۹ (۷۵)، ۳۵-۲۵.
- شیخی، محمدتقی (۱۳۸۹). بررسی جامعه‌شناختی کیفیت زندگی دانشجویان / جوانان شهر تهران. *فصلنامه جمعیت*، ۷۳ و ۷۴، ۶۳-۸۴.
- صالحی، تهمینه و دهقان نیری، ناهید (۱۳۹۰). ارتباط اضطراب و کیفیت زندگی دانشجویان مقیم خوابگاههای دانشگاه علوم پزشکی تهران. *فصلنامه پژوهش‌کنده علوم بهداشتی جهاد دانشگاهی*، ۱۰ (۲)، ۱۸۱-۱۷۵.
- صادقی، زینب (۱۳۹۲). ارتباط خدمات آموزشی و رضایتمندی دانشجویان فنی - مهندسی از نظام آموزش عالی. *فصلنامه آموزش مهندسی ایران*، ۱۵ (۵۹)، ۳۷-۲۵.
- علی‌بیک، فتانه؛ احمدی، احمد؛ فرحبخش، کیومرث؛ عابدی، احمد و علی‌بیک، مرتضی (۱۳۹۱). تأثیر آموزش خوش‌بینی بر کیفیت زندگی دانشجویان زن مقیم خوابگاه دانشگاه علوم پزشکی اصفهان. *مجله آموزش در علوم پزشکی*، ۱۲ (۹)، ۷۲۰-۷۰۹.
- عنبری، موسی (۱۳۸۹). بررسی تحولات کیفیت زندگی در ایران (۱۳۸۵-۱۳۶۵). *مجله توسعه روستایی*، ۱ (۲)، ۵۵-۳۶.

۱۲۴ مقایسه کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بومی و غیربومی دانشگاههای صنعتی (مطالعه موردی: ...

فلاحتی، لیلا (۱۳۹۲). بررسی کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان: مطالعه موردی دانشجویان دانشگاههای تهران و کردستان. *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، ۶ (۳)، ۱۷۲-۱۵۱.

محمدی فرخان، الهام؛ مفیدی، یاسر؛ توکل، زینب و منصوری، آسیه (۱۳۹۱). بررسی ارتباط کیفیت خواب و سلامت روان در دانشجویان ساکن خوابگاه. *فصلنامه دانش و تندرستی*، ۷ (۳)، ۱۱۷-۱۱۳.

معارفوند، زهرا (۱۳۹۲). گزارش طرح پژوهشی ارزیابی کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان داخلی و خارجی دانشگاه شهید بهشتی. دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی.

مکوندی، سمیه و زمانی، مریم (۱۳۹۰). بررسی کیفیت زندگی و ابعاد آن در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز در سال ۱۳۸۹. *فصلنامه علمی پژوهشی جنتاشاپیر*، ۲ (۴)، ۲۰۱-۱۹۲.

مؤذن، احمد و علیزاده اقدم، محمدباقر (۱۳۹۱). بررسی کیفیت زندگی شهری، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۳، ۱۷۴-۱۴۹.

میرکانی، علی (۲۰۰۱). تحلیل ابعاد کیفیت زندگی شهری. *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۱ (۲)، ۳۴-۱۴. یمینی‌دوزی سرخابی، محمد (۱۳۹۱). کیفیت در آموزش عالی. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).

Aldridge, S. and Rowely, J. (1998). Measuring customer satisfaction in higher education. *Quality Assurance in Education*, 6(4), 197-204.

Aldemir, C. and Gulcan, Y. (2004). Students satisfaction in higher education: A Turkish case. *Higher Education Management and Policy*, 16(2), 109-122.

Benjamin, M. (1994). the quality of student life: toward a coherent conceptualization. *Social Indicators Research*, 31, 205-264.

Calvert et al. (2008). Factors that affect the perceived quality of life of student at Penn State Erie. the Behrend College.

Campbell, T. A. and Campbell, D. E. (1997). Faculty/student mentor program: effects on performance and retention. *Research in Higher Education*, 38(6), 727-742.

Cha, Kyeong Ho (2003). Subjective well-being among college students. *Social Indicators Research*, 62(63), 455-477.

Quality of Life: from nursing and patient perspectives (2008). Ed. Cynthia, R. king and Hinds, P. S.; Jones and Bartlett.

DeShields J. r.; O. W.; Kara, A. and Kaynak, E. (2008). Determinants of business student satisfaction and retention in higher education: Applying Herzberg's two factor theory. *International Journal of Educational Management*, 19(2), 28-139.

Hennig T.; Langer, M. F. and Hansen, U. (2001). Modeling and managing student loyalty: An approach based on the concept of relationship quality. *Service Research J.* 3(4), 331-344.

Mai, L. (2005). A comparative study between UK and US: The student satisfaction in higher education and its influential factors. *Marketing Management J.* 21, 59-78.

Mayo, D. T.; Helms, M. M. and Codjoe, H. M. (2004). Reasons to remain in college: a comparison of high school and college students. *The International Journal of Educational Management*, 18(6), 360-367.

- Napoli, A. R. and Wortman, P. M. (1998). Psychological factors related to retention and early departure of two-year community college students. *Research in Higher Education*, 39(4), 419-455.
- Navarro, M. M.; Iglesias, P. M. and Torres, R. P. (2005). A new management element for universities: Satisfaction with the offered courses. *International Journal of Educational Management*, 19(6), 505-526.
- Sirgy, M. J.; Rahtz, D., Cicic, M., and Underwood, R. (2000). A method for assessing residents' satisfaction with community-based services: A quality-of-life perspective. *Social Indicators Research*, 49, 279-316.
- Sirgy, M. J.; Grzeskowiak S. and Rahtz, D. (2007). Quality of College Life (QCL) of Students: Developing and Validating a Measure of Well-being. *Social Indicators Research*, 80: 343-360.
- Sirgy, M. J.; Widgery, R. N.; Lee, D.-J. and Grace, B. Y. (2010). Developing a measure of community well-being based on perceptions of impact in various life domains. *Social Indicators Research*, 96(2), 295-311.
- Thorsten, G. et al., (2010). Examining student satisfaction with higher education services: Using a new measurement tool. *International Journal of Public Sector Management*, 23(2), 105-123.
- Yu Dong-Jin Lee and Grace, H. (2008). A model of quality of college life (QCL) of students in Korea. *Soc Indic Res*, 87, 269-285.
- Yu, Y. and Dean, A. (2001). the contribution of emotional satisfaction to consumer loyalty. *International Journal of Service Industry Management*, 12(3), 234-250.